

A LEGELSŐ NAGYSZOMBATI NYOMTATVÁNY

1588-ból.

RÁTH GYÖRGY-től.

A bécsi jezsuitáknak 1559-ben saját collegiumukban föllállított nyomdája eléggé jól volt felszerelve, habár korántsem birt oly fényes berendezéssel, mint az osztrák fővárosban egyidejűleg működő nyomdászok: Zimmermann és Hofhalter műhelyei. Fentartásához I. Ferdinánd évi 300 tallér segélylyel járult s azt az osztrák kormányon és főnemességen felül a magyar főpapság is pártolásában részesíté.

Már alapítása első évében nyomatta ott Draskovich György pécsi püspök «*Epistola paraenetica*» című munkáját, mely azóta oly ritkává vált, hogy Kerchelich a zágrábi egyház történetében csak töredékét volt képes ismertetni. A következő 1560-dik évben viszont Oláh Miklós esztergomi érsek foglalkoztatta sajtóit a «*Catholicae ac Christianae religionis praecipua quaedam capita*» és «*Ordo et ritus sanctae metropolitanae ecclesiae Strigoniensis*» című művek kiadásával. Sajátságos, hogy úgy az előbb nevezett, mint az 1561-ben «*De utraque copia verborum*» címmel megjelent könyv nyomtatását nem a jezsuita-nyomda személyezte, hanem a különben önálló üzlettel bíró Hofhalter eszközölte, a mint ez az illető címlapokon kifejezetten fel van említve: In aedibus collegii Caesarei societatis Jesu excudebat Raphael Hofhalter.

Ferdinánd halála után a protestantismushoz hajló II. Miksa császár beszüntette az atyja által nyújtott segélypénz további kiszolgáltatását, maga a jezsuiták székháza pedig az alsó-ausztriai rendek kívánatához képest 1565-ben bezáratott; minek következménye lön a nyomda működésének is beállítása. Utolsó termékei voltak

az ez évben kiadott «*Assertiones philosophicae*» és «*Assertiones theologicae.*»¹

Az ekként használatlanul hevert nyomdakészülékeket 1577-ben Telegdi Miklós akkori pozsonyi prépost megvásárolván, azok felhasználásával Nagyszombaton saját házában rendezte be az első, kizárólag római katolikus irányban működő hazai nyomdát.

Ennek kétségtelen első termékeitől eddig Telegdi Postillájának második részét tekintettük, a melynek nyomtatása a colophon szerint «Mindszent havának hetedik napja, Christus születése után 1578 esztendőben» fejeztetett be. A vaskos könyvet egyébként oly initialék is díszíték, melyek a bécsi jezsuitáknak általam látott nyomtatványaiiban elő nem fordulnak. Az illető faduczokat tehát Telegdinek külön kellett beszereznie nyilván abból a czélből, hogy a Postilla II. részének nyomdászati kiállítása a Bécsben megjelent I. kötetten szemben hátra ne maradjon.

Az új nyomda első latin kiadványául továbbá ekkoraig Ransanus *Epitome*-jének Péchi Lukács által egy Torda Zsigmond könyvtárából eredő codex után rendezett, s a megelőző Sambucus-félenél teljesebb kiadása volt elismerve.

Közelebb azonban nyomára jöttem egy ennél korábbi teljesen ismeretlen nagyszombati latin nyomtatványnak; sőt ebben figyelemmel arra, hogy benne a Postilla II. kötetét díszítő initialék még nem alkalmazták, s hogy a Postilla csak az 1578. év végével került ki a sajtó alól, a nagyszombati nyomdának ezt is megelőző valóban *első termékét* vélem megállapíthatni.

E nevezetes nyomtatvány czíme, melynek hasonmásával a «Könyv-Szemle» tisztelt szerkesztője olvasóinak a jelen füzet első mellékletén kedveskedik, a következő :

Canones, seu leges eorum, qui in sanctissima congregatione B. Mariae semper virginis, quae in seminario episcopali olomucensi instituta est, vivunt. confirmatae, ac privilegii donatae a summo Pontifice romano, Gregorio XIII.

¹ Ekkép helyesbítendő tehát Németh (Memoria typogr. 54. l.), Balagi (A magyar nyomdászati, 68. l.) és Szabó Károlynak (R. M. Kvtár 78. l. és Könyvkiállítási Kalauz 145. l.) az a mellékes észrevétele, mely szerint a bécsi jezsuita nyomda már két évvel előbb 1563-ban szűnt volna meg.

Ezt követi a Jézus-gyermekek karján tartó szüz Mária fametszetű képe; ez alatt pedig:

Inclita clausisti rosea matrice puella
 Omnia. nunc ulnis omnia virgo tenes
 Omnia portasti, potis omnia, fac prece flectus
 Omnia, deuoti, nam tua turba summus.

L. P.

Impressi Tirnaviae, Anno Domini M. D. LXXVIII.

A negyedréti nyomtatvány áll 12 számozatlan levélből A--C signaturával.

Az A₂ levelen kezdődik a *Confirmatio, una cum privilegiis, et indulgentiis Gregorii XIII. Pontificis Maximi Congregationi B. Mariae Virginis in seminario olomucensi concessis*, — s végződik a tulsó lapon eme kelettel: *Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XV. Octo. MDLIV, Pontificatus Nostri anno quarto. Cae. Glorierius.*

A Canonok szövege az A₃ levelen veszi kezdetét és hat fejezetre van osztva ily külön címekkel:

Honesta, ac pia quaedam vivendi formula, pro iis, qui in congregatione B. Mariae semper virginis, in seminario olomucensi Deo optimo Maximo servire desiderant, anno 1575 initio mensis februarii collecta. Caput primum 17;

De electione superioris et aliorum; Caput secundum 3;

De officio superioris. Caput tertium 7;

Leges consiliariorum. Caput quartum 4;

Aeditui regulae. Caput quintum 4; és

Quis modus servandus sit in admittendis et removendis sociis. Caput sextum; 3 szakasszal. A szabályzatot aláírásával ellátta: Laurentius Magius societatis Jesu per Austriam etc. provincialis.

Ezalatt találunk egy 65 mm. magas és 46 mm. széles, a jezsuiták ismeretes monogrammjával, és: *«Ego autem in Domino gaudebo et exultabo in Deo Jesu meo»* körirattal ellátott nyomdajelvényt.

A könyvecskébe befejezésül fel van véve két költemény, u. m.:

a) *Carmen sapphicum ad beatissimam Dei Matrem, ac Virginem Mariam, huius congregationis, Patronam.*

Diva, quae vasto dominaris orbi,
Cui sacri coelo famulantur omnes
Spiritus, et quam Stygii tremiscunt.

Antra Tyranni.

Te piis matrem celebramus omnes
Vocibus, quae coelica dona terris
Invehens divam miseris fugasti

Sedibus Aten.

Aten, in fausta populos malorum
Clade vexantem, melior Litaeis
Matribus, tandem Stygio ligasti

Carcere clausam.

Tu maris sydus geminum profundi,
Naufragis numen placidum cavinis.
Cum procellosis tumuit vadosum

Fluctibus aequor.

Tu pium nostrae caput es cateruae,
Rebus in portus dubiis, asylum
Perditis, et conciliare magnum.

Prompta Tonantem.

Ergo clamantis pia vota coetus
Mater exaudi, atque tuo dicatos
Nomini, semper facili clyentes

Numine firma.

Neque lethaeis capiamur Orci
Fraudibus, fac auspiciis ut omnes
Hanc suis viuendi avido colamus

Pectore normam.

b) *Libellus ad lectorem.*

Huc adverte gradus, quisquis coelestia votis,
Precibusque magni templa sollicitas patris.

Sancta cui pietas, humilis dilectio, Christi
 Cum matre, cordi intaminata est castitas.
 Aspice, quam brevibus tribuo complexa libellis
 Studiosa vitae sanctioris munia.
 Quae neque Phocylidis quamuis dicta aurea, sed nec
 Divina Samii scripta doctoris docent.
 Coelestes superum turmas, matresque Tonantis,
 Et qui gubernat cuncta, concilio Deum.
 Errantes retraho, stantes confirmo, Stygisque
 Emancipatos vindico rursus dolis.
 Vnum tot numero corpus tibi formo sodales,
 Tandemque superis infero beatos choris.
 Ergo aliis docti laudentur scripta Platonis,
 Vel ad astra Stagiritis vehatur coelica:
 Hi facunda probent Ciceronis flumina magni,
 Nitidosque circum publicos semper ferant.
 Tui memori me volue manu, firmosque retenta
 Pectore, nec vllis pone post negotijs.
 Plura tibi longe, que vel Plato, vel Stagiritis.
 Vel Tullius, vel magnus, afferam, Maro.
 Quid moror? attenda fac tecum mente reuolue,
 Quae damus, et omni, dum licet, vita cole.
 Sic demum nostros expertus dicere vates
 Poteris libellos ferre sydereas opes.

Az utolsó különben üres levél *a.* lapját egy 98 mm. magas, 78 mm. széles, Krisztus megfeszítettését ábrázoló fametszet foglalja el, melynek szaggatott vonalú kerete a fadúc használt voltára mutat.

A címlapon olvasható négysoros distichonnak L. P. kezdő betűkkel jelölt szerzője kétségen kívül a nyomda tulajdonosának pártfogoltja és meghitt embere, Péchi Lukács.

A mi Magi Lőrincz tartományfőnököt illeti, ki az olmuézi marianus-egylet fenforgó szabályait az 1575. év február hava elején összegyűjté, s a szentszéknél megerősítésüket nyolcz hó alatt ki tudta eszközölni, tudjuk róla, hogy velencei születésű levén, Olaszországból 1553-ban került Bécsbe az ujonnan nyitott jezsuita collegiumba. Utóbb mint rector állott annak élén, majd 12 évig

kormányozta az egész tartományt. Mint ilyen új jezsuita-telepeket létesített Lengyelországban, s a morva fejedelemségben, jelesül Olmüczön s Brünnben. Bizonyára ő közvetítette a használatlanul heverő nyomdászszereknek eladását. Innen könnyen magyarázható, hogy a nyomdájuknak mintegy újra felállítása által kínálkozó alkalmat azonnal megragadta a szíven fekvő publicatio eszközlésére. Életének végső éveit Rómában tölté, részt vevén rendje kormányzásában. Meghalt 1605. október hó 26-án. Kéziratban maradt fenn tőle a bécsi jezsuita collegium története.¹

A most ismertetett nyomtatványnak kitünően megtartott egyetlen példánya a bécsi gyűjtő Trau Ferencz úr birtokában van, ki azt néhány hónap előtt Haugg Gáspár augsburgi antiquar-kereskedőtől vásárolta s szíves volt nekem kérelmemre tudományos használat végett kikölcsönözni.

¹ L. Stoeger, *Scriptores provinciae Austriae societatis Jesu* 213—4. l. Az itt foglalt adatok azonban annyiban hiányosak, a mennyiben meg nem egyeztetettek azzal a ténnyel, hogy a bécsi jezsuita-nyomda felállításakor a spanyol Victoria János viselte a bécsi collegium rectori tisztét.

**CANONES, SEV
LEGES BORVM, QUI IN SAN-
CTISSIMA CONGREGATIONE B. MARIAE
semper virginis, quæ in Seminario Episcopali Olo-
mucensi instituta est, viuunt: Confirmatæ ac
priuilegijs donatæ à summo Pontis-
fice Romano, GREGO-
RIO XIII.**

*Inclita clausisti rosca matris puella
Omnia, nunc ulnis omnia uirgo tenes.
Omnia portasti, potis omnia, fac prece flectas
Omnia, deuoti, nam tua turba sumus.*

L. P.

**Impressi Tirnauicæ, Anno Domini,
M. D. LXXVIII.**

Hasonmás a legelső nagyszombati 1578. évi nyomtatvány
czimlapjáról.
(Eredetije Trau Ferencz bécsi gyűjtő könyvtárában.)